

Közösség, közélet, TETT

A TETT számairól általában s így a két utolsóról is fölösleges volna egyéni olvasatot készíteni. Egy elemzés, éppen mert tárgyilagosságra törekszik, a vizsgált jelenségnél kevésbé hatásos. Az általa kiprovokált lehetséges dialógus — adó—vevő között — csakis a tárgy ismeretében esedékes, de ez most már mellőzi, megerősíti-kiigazítja az elsődleges információkat. Ami egy ilyen elemzést szükségessé tehet, az a kontextuális-pragmatikai viszonyokba való belehelyezés. Ez a kapcsolat-teremtés teszi lehetővé azt is, hogy két számát (*A család, Egyén a közösségben*) egyszerre tárgyaljuk. Hiszen bennük, a szerkesztéstechnikai elvek azonossága mellett, a tematikai rokonság is nyilvánvaló, egyazon kérdésnek (a sok közül) két koncentrikus köre.

A csoportnak, közösségnek, intézménynek korunkban-társadalmunkban is változatlanul nagy vagy hatványozottan nő a szerepe. A strukturális szemlélet megfelelően nyitott érvényesítésével habozás nélkül el kell ismernünk: egy rendszer minden elemének rendelkeznie kell saját szerepe, funkciója és a struktúra többi eleméhez való kapcsolódási lehetősége, valamint szükségyszerűsége tudatával. E két, látszatra ellentmondó tényező tulajdonképpen dialektikusan feltételezi egymást, bármelyik mellözése identitástudat-zavarhoz, rendszer-telességhez vezet.

Az értékek, ismeretek, hagyományok átadása ma még jelentős mértékben, és — ismerjük el — jogosan, a család mint primer közösség keretein belül valósul meg. Ezért a jövő (lehetséges) arculata erősen függ attól, hogy ma milyen funkciókat tulajdonítunk a családnak. Ezt pedig a tapasztalat, a gyakorlat mellett gazdasági-társadalmi-demográfiai-ideológiai tényezők határozzák meg. Semmiképpen sem fogadható el, hogy a családvizsgálat csak a tények számbavételére szorítkozzék, hanem ideológiai szintről vissza kell hatnia a tényekre, egy lehetséges (ideális) családeszmény felvillantásával „bele kell szólnia” a család szerepének, szerkezetének alakulásába. Mivel társadalmi intézményről van szó, ki kell küszöbölni az esetlegességet, tudatosítani kell a feladatokat, lehetőségeket, következményeket. A TETT család-számának tanulmányai nagyrészt módszertani megalapozottsággal a „változó valóságot” igyekeznek megragadni. A belőlük kiolvasható legáltalánosabb következtetés az, hogy a családeszmény eléggé heterogén. Bár a kutatott közösségek ismerik, vallják a családra háruló felelősséget, az elvárásoknak (elvárásaiknak) való megfelelés mégis a tudatosság szintje alatt marad. Egy generáció sokszínű családeszménye, a vegyes házasság, a műrokonság, a „változó komaság” — mind, mind a felbomlott hagyományos és a nehezen kikövetkeztethető új család-struktúra képét vetíti elénk. A TETT sajátos szemléletési elve, a történelmi és a mai, a pozitív vagy negatív „kórképek” közlése az ellentézés vagy megerősítés technikájával is a sajátos helyzet tudatosítását szolgálja. A szám egészének van tehát gondolkodásmód-alakító hatása. Egyetlen kérdésre az oly komplex életet tükröző összeállítás sem ad választ. Nevezetesen a nemzedéki különbségek családon, közösségen belüli feloldhatóságára. Jelen pillanatban ugyanis a vertikális ráhatás csak a hagyomány vonalán, tehát csak fentről lefelé hat strukturáló erővel. Márpedig a hagyományos értékekkel egyenértékűek a horizontálisan átvett „külső” ismeretek, melyek minden közösségben megvannak, s lehetőséggé válva az önkényes lappangási időt, csak a következő nemzedék számára válnak alkalmazhatóvá. Szinkrón-metszetben figyelve a jelenséget, kísérletet sem teszünk a létjogosult újítás lentről felfelé ható érvényesítésére. Kimondva: belenyugszunk a generációk közötti cezúra, a családban és tágabb közösségi szinten az ellentmondó, párhuzamos eszmények meglétébe. A kommunikációs helyzet mindig a kölcsönösségre van beállítva, erre a mintára kell a családot és a nagyobb közösséget is nyitottá tenni.

Az *Egyén a közösségben* tanulmányai a már említett rész—egész, egész—egészebb viszonyt próbálják tárgyasítani. Az ötletesen felsorakoztatott sokféle értelmező egyén—közösség-modell végeredményben a „hagyományismeret és önismeret“

elmélyítését szolgálja analógiák alapján. Ezek ismeretében egyén és közösség egymásrautaltságának, egymás iránti felelősségének imperatívuszaként hat Balogh Edgár 'címado' írása. Erdemes itt is idézni: „Világosan fogalmazva: már tanulmányai idején fel kell készülnie fiatal értelmiségünknek arra, hogy akár anyanyelvén, akár románul vagy bármely más nyelven megszerzett ismeretanyagát írásban és szóban a magyar dolgozóknak továbbadhassa. Mert mit ér az a mérnök, akit az állam nemzetiségi politikája magyar szakiskola magyar gyermekei elé állít, de ő a legegyszerűbb szakszókincset sem ismeri anyanyelvén? A példa sokszorozható bármely műszaki ágon, az építészettől a gépészetig és tovább. [...] A tanulmányok anyanyelvi kiegészítését senki sem akadályozza meg, nem is szólva arról, hogy könyvkiadásunk, folyóiratkultúránk igyekszik ezt a kellő anyanyelvi kiegészítést minden fokon kiegészíteni. [...]” A kérdésnek ez a vetülete nyújt fogódzót az összeállítás egységes üzenetének dekódolására: a közösségen belüli sokszínűségnek egységes cél érdekében kell integrálódnia, s ez egyben nemcsak az egység biztonságérzetének hordozója, de felelősségteljes kötelesség is.

A közösségi életet alakító, irányító tényezőként értelmezve a sajtó és a könyvkiadás munkáját, nem hanyagolható el, milyen körülmények között, milyen szinten, és mit szolgálnak ezek a tényezők. Balogh Edgár már említett cikkéből idézzük újra: „Rájövünk, hogy folyóiratkultúránkban százezrek maradnak ki, s ha a könyvkiadás jelzőszámaira vagyunk kíváncsiak, még élesebb a figyelmeztetés. Pedig volt már példa arra, milyen tömegben fogyhat nálunk a népszerű kiadvány.”

Természetesnek tűnik, hogy a fentebb megfogalmazott figyelmeztetést kell szembeesetnünk a TETT-tel. Aránylag rövid „múltja” miatt az általa képviselt eszmény nem tárgyasulhatott még a gondolkodás- és magatartásforma változásában. De hatásával mint számba jöhető lehetőséggel, még inkább mint kulturális jelenséggel foglalkozhatunk.

Az elfoglaltságtól őrizkedve, de kénytelenek vagyunk egy-két szuperlatívuszt is használni. Hiszen a mellékletként önállósult TETT legeredményesebb sajtótermékeinkkel is felveszi a versenyt. Tömegkommunikációs eszközeink-lehetőségeink rendszerében saját közeget, funkciót alakított ki magának, s megszilárdulva az egész viszonyhálózatot módosít(hat)ja-szilárdít(hat)ja. Akár írásban kicsapódó szellemi életünk egyfajta szintéziskísérletének is minősíthetnénk. Szerzőgárdáját tekintve alig kell féltanunk a szubjektivitástól, az egyoldalúságtól, a kérdés kezelésének állandó nyitottsága biztosítva van. A tematikus szerkesztés a különböző kutatási területeken elmélyedt szakemberek munkáját összehangolva a régóta áhított interdiszciplinaritást valósítja meg. (S miért ne remélhetnénk azt, hogy a kérdések felvetésének ez a módja tankönyv- és tanterv-összeállításunk munkáját is serkenteni fogja? Olyan szempontból, hogy míg egy osztály tanulói egy tantárgyat valamelyik absztrakciós szinten tanulnak, ne kelljen más tantárggyal csupán az adatok szintjén kullogniuk. Más szóval, a lehető legmagasabb és egységes szintre kell emelni a valóságmagyarázást, mely a szakterületeknek nem atomizálódását, hanem integrálódását eredményezi.) Az egyébként nem épp ellentmondásmentes szellemi életünknek ez a fajta, szakterület és korosztály szerinti műhomogenitása a mellékes körülményeknek, előítéleteknek a végsőig redukálásával állítja helyre az erendő egységet.

Egy lehetséges elemzés ugyanígy felmérhetné az olvasók rétegében létrehozott átstrukturálódást. Mert talán nemcsak elméletben valósul meg a különböző lapok szakolvasóinak integrálódása a TETT által. S ha ez valóban igaz, nagyon is jelentős eredményt könyvelhetnénk el. Az egyszer státusszintre jutott kérdésfelvetési modell aktív, igényes olvasót nevel más lapoknak is. S még tovább merészkedve: olvasói közvetítéssel ez az igényesség a lapokra is átszűrődik, sajtókultúránkat a tényleges feladatok betöltésére, szolgálatára sarkallva. Addig, amíg ezekből csak valami is bebizonyosodik, annyit mindenképpen el kell ismernünk: van olvasója a TETT-nek, elvárásoknak, olvasói igényeknek felel meg. Így mindenképpen remélhető, hogy egy-két évtized alatt köztudat-, gondolkodásmód-változtató szerepe is konkrét eredményekkel mérhető lesz.

A nívó nemcsak a szerkezeti, „műfaji” kérdések alapján, hanem a tematikában is kimutatható. Mert ha például a kommunikációs számra (*Mindennapi közlésvilágunk*) gondolunk, az összeállítást végigolvasó a valóság szemléletének új, adekvátabb formáját nemhogy megismerte, de magáévá is tette. S így sorolhatnánk tovább azokat a kérdéseket, elveket, amelyek a TETT révén ténylegesen beépültek a köztudatba. A kérdésnek van egy másik vonatkozása is: igényes irodalmi és tudományos fogalmi nyelv honosodik meg a TETT hasábjain. S ennek a jelentősége már biztosan nem szorul bizonygatásra.

Keszeg Vilmos

**AZ ÁLTALÁNOS SZÖVEGTUDOMÁNY
INTERDISZCIPLINÁRIS
FOLYÓIRATA**
(Text, 1981. 1.)

A napjainkban már erőteljesen virágzó és valóban feltűnően interdiszciplináris szövegnyelvészet nemzetközi folyóirathoz jutott. Az angol nyelvű folyóirat címe: *Text*. Alcíme: *A szöveg (a beszédmű) vizsgálatának tudományos folyóirata*. Szerkesztői az általános szövegtudomány két jól ismert művelője: Teun A. van Dijk és Petőfi S. János. Kiadója a hágai Mouton.

Ma a hangsúly valóban a szövegnyelvészet tudományos jellegére esik. Gondolom, eléggé ismert a szövegnyelvészet történetének az a mozzanata, hogy eredetileg a nyelv tudomány egyik ágaként kialakult és a mondatnál nagyobb egységekkel foglalkozó, elsősorban grammatikai tudomány rövid idő alatt az egyedi szövegtudományok (pl. irodalomtudomány, poétika, stilisztika, történet- és jogtudomány stb.) fölé nőtt, tudományközivé, „kereszt(eződő) tudománynyá” lett (emiat lehetne általános szövegtudománynak is nevezni). Illetékességi körét az is tágitotta, hogy szemiotikai alapon a „szöveg” fogalomköre kiterjedt, azaz ahogy analogikusan egészen tág értelemben különféle „nyelveket” (pl. a festészetét, a zenéét, vagy a kifejező mozgásokat, a gesztusjelzést, társadalmi viselkedési és magartási formákat stb.) különítenek el, ugyanúgy beszélhetünk ilyen jellegű „szövegekről” is. Így érthető, hogy a nem nyelvi eszközökkel létrehozott „szövegek” vizsgálata jelentős mértékben kitágította a szövegnyelvészet kutatási területét.

Az új folyóirat szerkesztői, ahogy bekezdőntőjükből is kiderül, a szövegnyelvészetnek épp ezt az interdiszciplináris jellegét állítják az előtérbe, ezt tekintik elsősorban témának. Előnyben szándékoznak részesíteni azokat a tanulmányokat, amelyek nem egy tudomány sajátos szövegjelenségével, hanem több tudományt is érintő kérdésekkel foglalkoznak. És ezen belül is azt igénylik, hogy főfeladatnak tekintsék az interdiszciplináris elméletalkotást és elemzési módszert. De azt is hangsúlyozzák, hogy mindez nem korlátozódhat csak a szöveg szerkezeti sajátosságaira, hanem figyelemmel kell lenni a szöveg társadalmi, művelődési, megismerési és történelmi kontextusaira is. Mert bevallott szerkesztői céljuk az, hogy lehetővé tegyék a humán tudományok képviselői közötti együttműködést, egymás kölcsönös megsegítését. Emiat elvárják, hogy az új folyóiratban megjelenő tanulmányok problémafelvetők és -megoldók legyenek (idevágó példák kö-

zött szerepel az ideológia, az uralkodás és a hatalom, a befolyásolás, az előítélet, a szexualitás, a nevelés, a közlési és lelki patológia stb.).

Az első szám négy tanulmányának tartalma és jellege megfelel ennek a szerkesztői célkitűzésnek és elgondolásnak. A témák pusztán jelzése is ezt igazolja: a beszédmű (köztük a gyermekkori, foglalkozási, bűnügyi szövegformák) szociológiai érdekű elemzése (William A. Corsaro: *Közlési eljárások a társadalmi szerveződés tanulmányozásában*), a beszédműelemzés szociológiai megközelítései, a vállalkozás megszervezésével és irányításával foglalkozó szakember, a menedzser foglalkozási státusa nyelvhasználatának tükrében (Gareth Jones és Gunther Kress: *A munkaszint osztályozásai: a középmenedzser esete*), levelek, nagyobb szervezetek, egységek átiratai szövegszintaktikai és szövegsemantikai szempontból (David Harrah: *A szövegek és a szövegelmélet bonyolultságáról*), a szövegek lineáris szerveződési módja a gyakorlat, a tapasztalat tükröképpé fogható fel, vagyis megfelelés, izomorfizmus állapítható meg a szövegalkotó elemek és a tapasztalatok, a világ jelenségei (sor)rendje között (Nils Erik Enkvist: *Tapasztalati ikonitás és szövegstratégia*).

Sz. Z.

KERESZTÚTNAL A TÉVÉ
(The Sunday Times Magazine, 1980.
december 7.)

Miközben az angol tévé vezetői, no meg a kritikusai az elmúlt évtized eredményeit elemzik, igyekeznek felkészülni a következő évtizedben várható alapvető műsorszervezési változásokra, melyeket a műholdas közvetítérendszerek, a kábeltévé és a videotechnika elterjedése tesz szükségessé.

Aubrey Singer, az angol tévé egyik kiemelkedő egyénisége, jelenleg a BBC igazgatója, nyilatkozza: „Még mindig a miénk a világ legjobb tévéműsora. De könnyen válhat a legrosszabbá.” A nem angol megkérdezetteknek más a véleményük: Anglia soknemzetiségű állam; és a televízió ezt jobban kellene tükröznie. Néger szereplőket legtöbbször csak sportműsorokban látni, s ott is csak futólag. Pedig ha a néger gyerekek a tévében legfeljebb másodrendű szerepekben látnak négereket, ez kialakítja bennük azt az érzést, hogy lehetőségeik az életben korlátozottak, gátolja önbecsülésük kifejlődését, és esetleg arra készíti őket, hogy bandákba tömörülve próbáljanak identitást teremteni maguknak. Az ázsiaiak helyzete hasonló, az egyetlen műsor, amelyben rendszeresen megjelen-

nek, egy nyelvtanfolyam: „ostoba, de szórakoztató.” A hindu nő a tévében mindig száriban ül, kötöget, és mindig nagyon szegény. Az ilyen egyoldalú beállítás az angol gyermekeknek sem válik hasznukra — mondják a riportalanysok —, nem tudni, hogy ez a megkülönböztetés tudatos-e vagy sem, de aggasztja a kisebbségeket.

Talán ezt a problémát is megoldja majd az új száloptikás fénykábel, amely várhatóan elterjed az 1990-es évekig, és amelynek kapacitása hozzávetőleg ezer tévécsatornáéval lesz egyenlő. Ennek hatására nemcsak esti időtöltéseink fognak megváltozni, számos ipari és kereskedelmi alkalmazása várható. A legérdekesebb következménye mégis talán az, hogy az információközlés kétirányú lesz. A néző egyszerű kódokkal meglehetősen bonyolult üzeneteket is küldhet majd az adóállomásnak. A nyolcvanas évek végén egy átlag tévékészülék tulajdonosa kb. húszféle célra használhat (házi számítógép, videojáték, teletext stb.). Ugyanakkor a műholdrendszer lehetővé teszi a világ bármely pontján sugárzott műsorok átvételét, ha — mint Desmond Wilcox műsorszerkesztő írja — „nemzeti szűklátókörűségünk, hazafiaskodó elutasításunk Európa más nyelveivel szemben eleve el nem zárná az angol nagyközönséget minden műsor megtekintésétől, kivéve az olyanokat, mint a »Petula Clark Párizsban«.”

A jövőre vonatkozó sok valószínű, várható lehetőség között egy tény nyilvánvaló: amennyiben a hagyományos tévé versenyképes akar maradni, változtatnia kell műsorpolitikáját és felépítését.

Es mindezek hatása a nézőre: „Hiszem, hogy a tévé megváltoztatja a társadalmat. Tettünk egyaránt olyan dolgot, amit most sajnálók. [...] Kialakítottunk egy tévénező embert — a homo cyberneticust —, akinek mottója: »Sokkal hősiesebb megfigyelni valamit, mint részt venni benne«.” (Aubrey Singer). L. S. J.

TUDOMÁNYOS KARRIER — TUDOMÁNYOS CSALÁSOK (Tudományszervezési Tájékoztató, 1980. 3—4.)

„A tudomány ismeretelőállító nagyiparra való válása kikezdi azt az elképzelést, miszerint a tudós a tiszta igazság öznenlen és pártatlan bajnoka. [...] Egyre több olyan publikáció jelenik meg, amelynek célja a hagyományos, ideálizált tudósábrázolás leleplezése.”

A köztudat a tudományt az emberi tevékenységek sorában fölöttébb értékesnek ítéli meg: az európai társadalmakban a kutató a legrangosabb, legmeg-

tisztelőbb helyet foglalja el. Csapdát rejtő a kérdés, hogy vajon mi magyarázza a tudományos pálya e magas presztízsét.

A tudományos pályafutásnak, azok szerint a tapasztalatok szerint, amelyeket Varga Katalin összegez ismertetőjében, három közkeletű képzete van: az első hivatásként, elfoglaltságként értelmezi a karriert; a második mobilitásként fogja fel a rangsorolt pozíciók hierarchiáján belül és a hierarchia egymást követő szintjei között, a harmadik pedig tudományos karrieren a ranglétra minél magasabb fokán levő állandó hely elfoglalását érti.

A tudományos karrier megbecsülésének okai között nem utolsóként szerepel azoknak a képzeteknek a differenciálatlansága, amelyek meghatározzák a tudománynak a társadalomban elfoglalt helyét és szerepét. Ehhez járul a tudósok önréklározása és az a szellemtörténeti tehetetlenség, amellyel a tudomány nagyjainak egyoldalúan magasztaló életrajzai befolyásolják az újratermelődő közvéleményt. Figyelemre méltó ebben a vonatkozásban, hogy a tudományos pálya presztízse akkor sem csökken, ha a tudósok többsége kutatási területének határain kívül — „névtelen”.

Az a felfogás, amely a karriert a társadalmi ranglétrán való előrelépésnek tartja, a legáltalánosabb és a legelterjedtebb, s az előrelépés két változatát különbözteti meg: a horizontális és a vertikális karrierváltoztatokat. A horizontális karrier az egyik egyetemi körből a másikba való távozást szokta jelenteni, anélkül hogy az egyén hatásköre megváltoznék. A horizontális karrier lehet egyszeresmind vertikális is, ha a különböző egyetemi körök presztízse nem megegyező.

A tudományos karrier és az ebből adódó társadalmi rangsorolás célba vehető fokozatai meglehetősen szövevényes, nehezen objektíválható szempontok szerint mérhetők. Elvitathatatlan ismérve — legalábbis egyelőre — a tudományos karriernek az egyetemi fokozat, az egyetemi állás, a tudományos intézetekben betöltött pozíció, nemzetközi és országos díjak, tudományos társasági tagság. Kétesebb érvényű ismérv, kivált az elmúlt évek tapasztalatai fényében, a tudományos eredmény s a vele szorosan összefüggő tudományos publikáció.

Maurer Zsuzsa, a *The Science* című folyóirat alapján idézi Cyril Burt angol pszichológus esetét, akinek a „tudományos eredményei” s az ezekre való hivatkozások gyakran szerepeltek a tehetség örökölhetőségéről folytatott széles körű vita résztvevőinek hozzászólásaiban; míg a „Burt-elmélet” egyik amerikai ellenfele át nem kelt az óceánon,

körmére nézni a hivatkozásoknak. Kiderült, hogy a „Burt-elmélet” semmilyen tudományos fedezettel nem rendelkezik, szerzője adatokat koholt, s ezek mások közleményeibe is belekerültek!

Az esetet követően több hasonló csatlásra derült fény. Az Egyesült Államokban például szenátusi bizottság alakult az új gyógyszerek és élelmiszerek ellenőrzését végző szakemberek tevékenységének vizsgálatára, s az erről készült jelentés megállapítja, hogy némely személy és intézmény tudományos becsületessége és lelkiismeretessége vitatható.

A jelenségnek egy feltehetően egyszerűsítő, de elfogadható magyarázata az, hogy a tudósok a társadalmi ranglétrán való előrelépést nem biztosító rutinmunkában nem eléggé érdekeltek.

A család eszközei között meglehetősen tolatkvoan kínálkozik a pontatlanságok elrejtésére, az adatok manipulálására kiválóan alkalmas, csak nehezen ellenőrizhető, bonyolult matematikai formalizmus. Ezek a visszaélések napjaink kutatói gyakorlatának körülményei közepette sajnálatos helyzetet teremtenek: egyrészt kényszerítik a hivatástudó kutatót, hogy érzelmi kelléktárát olyan gyanakvással egészítse ki, amely számottevően visszafogja teljesítőképességét, másrészt kérdéssé teszik az amúgy is előítéletekkel küzdő interdiszciplináris esélyeit. Érdekes, hogy e jelenség a fogalmi ködösítés, a szavakkal való büvösítés és nem utolsósorban az empirikus adatok manipulációja formájában a társadalomtudományok berkeiben sem ritka.

A tudományos szemfényvesztésekről a *New Scientist* ankétot rendezett. A tudományos munkatársaktól beérkezett 204 válasz közül 100 utalt arra, hogy közvetlen tudomása van a tudósok „tudatos elfogultságáról”. A „vádolt” személyek egyharmada 40 évnél idősebb, 60%-a 30 évnél fiatalabb. A család leggyakoribb esete (74%) az adatok enyhe „preparálása”, ritkább (17%) a kísérlet szándékolatlan helytelen megszervezése, s ennél is ritkábban fordul elő, hogy az elméletet kiegészítő empirikus bizonyíték teljes mértékben koholmány.

Ezek a felfedezések szembevető bizonyítékai annak, hogy a tudósok nem mentesek semmilyen emberi gyöngeségtől. Sajátságosan árnyalja a helyzetet az a felismerés, hogy ezek a gyöngeségek annál tolatkvoabban tükröződnek megnyilvánulásaikban, minél megbecsültebb, elterjedtebb és jobban fizetett a tudósi foglalkozás. A *New Scientist* ankétjának

következtetéseiből kiderül, hogy az effajta mesterkedésekbe keveredett személyek elég magas beosztásúak, következésképpen „a tudománynak — a társadalomhoz hasonlóan — olyan vezetői vannak, amilyeneket megérdemel”.

Nagyon érdekesen egészítik ki, erősítik fel egymást M. Mahoney amerikai pszichológus felméréseinek eredményei. Mahoney egyrészt arra vonatkozóan gyűjtött adatokat, hogy miképpen ítélik meg önmagukat a tudósok, másrészt — nagyszámú csoportokkal végzett tesztes, pszichológiai interjú és életrajzi adatok egyeztetéséből — következtetéseket vont le a tudósok jellemére vonatkozóan. A tapasztalatok beszédesek: miközben a tudósok maradéktalanul pozitív karakterjegyek letéteményeseinek vélik magukat (a kreatív gondolkodás képességével párosuló rendkívüli intellektus, a logikus gondolkodásba vetett hit, tárgyilagosság és érzelmi semlegesség, szerénység és kollektív szellem, a véleménynyilvánítástól való tartózkodás mindaddig, amíg nem rendelkeznek megfelelő bizonyítékokkal), valójában a módszereiből adódóan tárgyilagossabbnak tekinthető felmérés a következőket állapította meg: a sikeres tudományos munkához nem elengedhetetlen a kimagasló intelligenciahányados, a tudós gyakran szembevetőn illogikus, különösen, ha a saját álláspontját védelmezi és a másét támadja, gyakran dogmatikusan ragaszkodik saját véleményéhez, önző, és elszántan törekszik az elismerésre, siet hipoézisei közzétételével, személyes preferenciái, elméleti előítéletezései gyakran befolyásolják a tények értékelésében.

A felmérés érdekes következtetése, hogy a tudomány művelőinek e lélektani sajátosságai főként azokkal a követelményekkel függnek össze, amelyeket az oktatás és a továbbképzés folyamán támasztanak velük szemben. Megkockáztatható az a feltételezés is, hogy ennél inkább elrugaszkodik a külső követelmény az egyén motivációsükségletétől, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy ilyen jellegű devianciák előforduljanak.

Ezek a tapasztalatok nemcsak arra vonatkozóan tanulságosak, hogy az össz-társadalmi tevékenységet szabályozó intézményes mechanizmusok sok esetben formálisak, hanem arra is felhívják a figyelmet, hogy a társadalmi jelenségmagyarázatokban az empirikus kutatásokon túl a személyiségpszichológia és a társadalomlélektan szempontjai sem lehetnek másodlagosak. **S. L.**